

The Economic Crisis in the Shadow of Political Crisis: The Rise of Party Populism in the Czech Republic

1 Introduction

Česká republika patřila po dlouhou dobu k zemím bez trvalejší přítomnosti populistických politických stran, navíc vykazující relativně vysokou míru stability stranického systému, čímž se lišila od většiny zemí postkomunistické střední a východní Evropy. Od první poloviny 90. let lze tak hovořit o stranickém systému s jedním hlavním pravicovým pólem tvořeným Civic Democratic Party (ODS), hlavním levicovým pólem, tj. Czech Social Democratic party (ČSSD), dále středně velkou Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) a malou křesťansko demokratickou stranou (KDU-ČSL). Tyto čtyři politické strany byly doplňovány dalšími menšími formace převážně liberální orientace. Počínaje rokem 2010 lze nicméně vysledovat rostoucí nestabilitu ve volební podpoře etablovaných a stran a nárůst podpory stran nových. Jedná se především o pravicovou TOP 09 a též populistické strany, které v roce 2013 získaly dohromady více než čtvrtinu hlasů (see Table 1).

Table 1: Seat share in the Chamber of Deputies (1996-2013)

	1996	1998	2002	2006	2010	2013
ODS	34	31.5	29	40.5	26.5	8
ČSSD	30.5	37	35	37	28	25
KSČM	11	12	20.5	13	13	16.5
KDU-ČSL	9	10	15.5	6.5	0	7
TOP 09					20.5	13
VV					12	
ANO						23.5
Dawn						7
Others	29	15.5	9.5	0	0	0

Data source: volby.cz

The aim of this chapter is to analyse the character and development of the discourse of these newly successful populist political parties in the time of the economic crisis. Hlavním

argumentem bude, že to byla politická a nikoli ekonomická krize, která usnadnila vzestup populistických stran po roce 2008 a která zaujala klíčové místo v jejich diskursu.

In line with the theoretical framework of the project, we understand populism as combination of the three main components, namely (1) people-centrism; (2) anti-elitism; (3) popular sovereignty and proposals to restore popular sovereignty. Prezentované výsledky budou založeny především na kvalitativní analýze různorodých datových zdrojů trojice populistických stran – Public Affairs (*Věci veřejné*, VV), ANO 2011 (*Alliance of Dissatisfied Citizens* or *Yes in Czech*, ANO) and Tomio Okamura's Dawn of Direct Democracy (*Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury*, henceforth as *The Dawn*). The data set used for analyzing parties' populist appeal comprises three types of sources: (1) the parties' programs for the 2010 and 2013 elections to the Chamber of Deputies; (2) materials (articles, interviews) from the parties' websites (www.veciverejne.cz, www.anobudelip.cz, www.hnutiusvit.cz) and their leaders' blogs; and (3) interviews with parties' representatives in national newspapers and on TV and radio, including their participation in TV debates (these materials were obtained from the Anopress database). Moreover, for a quantitative assessment of the evolution of intensity of populist discourse of Public Affairs over time, the party's journal *Věci veřejné* (Public Affairs) was used.

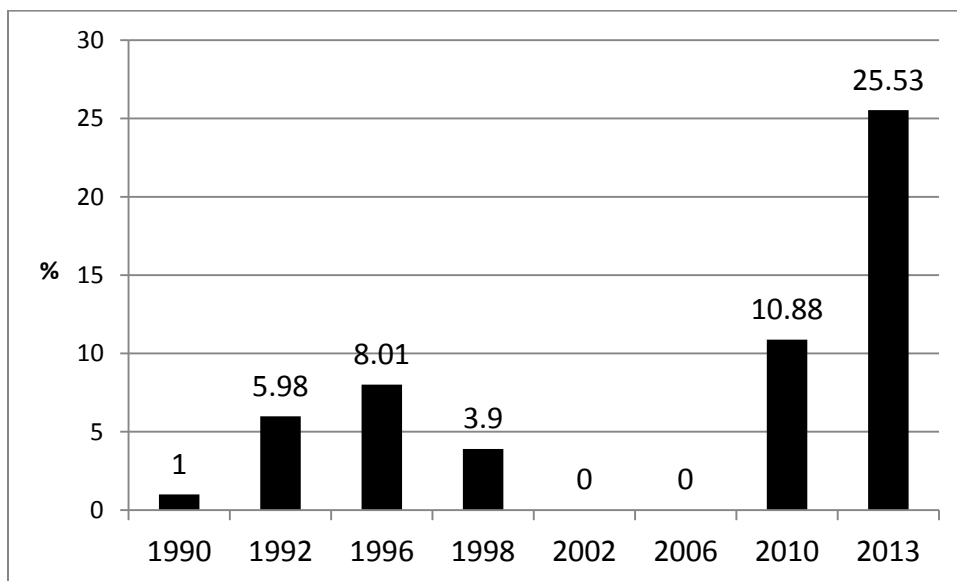
The chapter is divided as follows: the first section focuses on a very short description of relevant populist parties prior to the eruption of the economic crisis in 2008. Následuje kapitola věnující se dopadu ekonomické krize v České republice a kapitoly analyzující politickou krizi a diskurs českých populistických stran.

2 Populist parties until 2008

Česká republika nepatří k zemím s dlouhodobě úspěšnými populistickými politickými stranami (see Figure 1 with electoral results of populist political parties). Jedinou výjimku

dlouho představovalo The Association for the Republic – the Republican Party of Czechoslovakia (*Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa*, SPR-RSČ), která bývá označována jako krajně pravicová populistická strana (Hanley 2013, Mareš 2003, Mudde 2007).

Figure 1: Combined electoral results of populist political parties

Data source: volby.cz
 1990 – 1998: SPR-RSČ
 2010 – VV
 2013 – ANO 2011 + The Dawn

SPR-RSČ combined anti-communism, anti-establishment stances with xenophobia and even racism in its discourse. (Sládek 1992, Sládek 1996, see also Mareš 2005). Populistická rétorika strany byla založená na kritice poměrů po pádu komunismu, přičemž se kriticky vymezovala vůči všem politickým stranám, hovořila o “sametovém podvodu” (pro přechod k demokracii v Československu se vžil termín Sametová revoluce) a stavěla se do role jediného skutečného obhájce “obyčejných lidí”. In 1998, the party failed to win enough votes to stay in Parliament and despite several attempts to “resuscitate” the party, SPR-RSČ se nepodařilo opětovně získat parlamentní zastoupení. Změnu přinesly až volby v letech 2010, kdy uspěly VV a následně volby 2013, které přinesly volební úspěch ANO a The Dawn. Vzestupu

stranického populismu přitom předcházela jak ekonomická, tak především politická krize, která – jak uvidíme dále – zaujala v diskursu populistických stran klíčové místo.

3 Economic Crisis

Projevy ekonomické krize v České republice lze považovat za sice viditelné, ale ve srovnání s dalšími evropskými zeměmi (především Řeckem, Španělskem nebo Irskem) za relativně mírné. Důvody spočívaly především v tom, že se České republiky netýkal problém s „nafouknutým“ hypotečním trhem a s tím spojený umělý boom stavebního průmyslu jako ve Španělsku nebo v Irsku a přes poměrně vysoké schodky státního rozpočtu nedosáhlo zadlužení České republiky takové úrovně jako v jiným evropských zemích.

Přesto je třeba konstatovat, že především díky vysoké míře otevřenosti ekonomiky a její závislosti na exportu after several years of growth, the Czech economy slowed markedly in 2008, entering quite a sharp recession in the fourth quarter of 2008. Detailnější informace o vývoji ekonomiky nám poskytnou indikátory definované v teoretické kapitole knihy: GDP growth, unemployment rate, and general government gross debt as percentage of GDP (jejich průměrné hodnoty v období před a po vypuknutí krize nabízí Table 2).

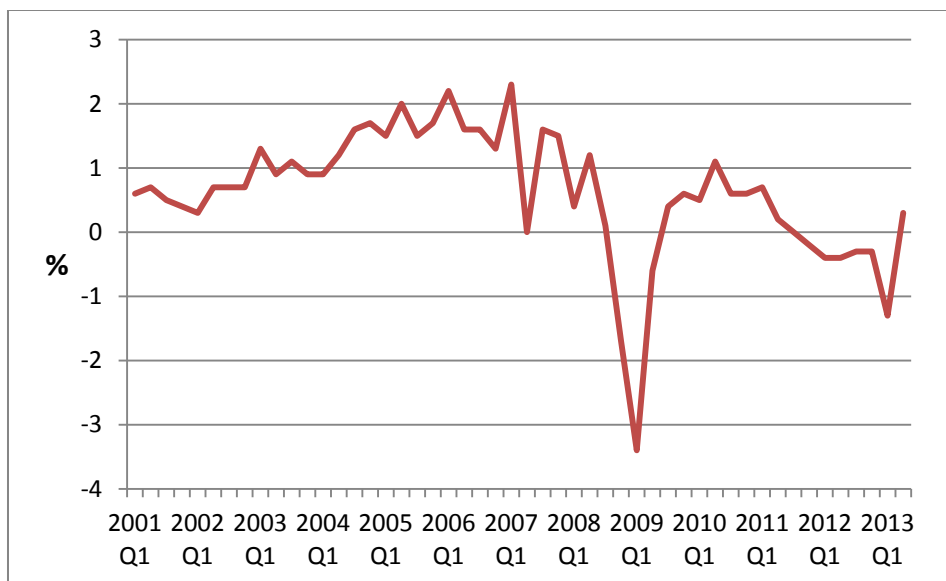
Table 2: Průměrné hodnoty nezaměstnanosti, růstu GDP a vládního dluhu k GDP (v %)

	Pre-crisis (2001 Q1 – 2008 Q3)	Post-crisis (2001 Q1 – 2008 Q3)
GDP	1,05	-0,09
Unemployment	7,18	6,87
Debt to GDP	27,73	37,86

Data source: Eurostat

Ekonomická přinesla přinesla koncem roku 2008 výrazný pokles GDP (Figure 2), který se držel v červených číslech, aby se po krátkodobém vzestupu, který nicméně nedosáhl hodnot růstu z předkrizového období, opětovně propadl.

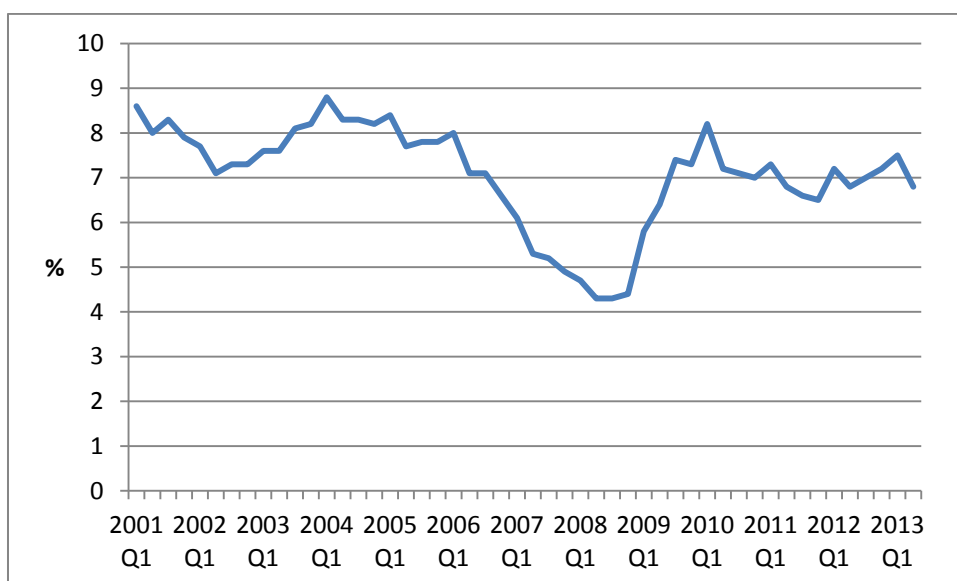
Figure 2: GDP growth (2001 Q1 – 2013 Q2), quarterly

Data source: Eurostat

Důsledkem propadu GDP byl nárůst cyklické nezaměstnanosti. Její průměrná míra (měřeno čtvrtletně) byla sice v období 2008 Q4 – 2013 Q2 mírně nižší než v předkrizovém období, důležitější je ale pohled na změnu trendu. Zatímco od začátku roku 2006 začala nezaměstnanost poměrně rychle klesat z celkem vysokých hodnot dosahujících v roce 2004 téměř 9 % až na 4 % v polovině roku 2008, podzim 2008 znamenal začátek strmého nárůstu nezaměstnanosti vrcholícího na začátku roku 2010 (Figure 3).

Figure 3: Unemployment rate (2001 Q1 – 2013 Q2), quarterly, seasonally adjusted

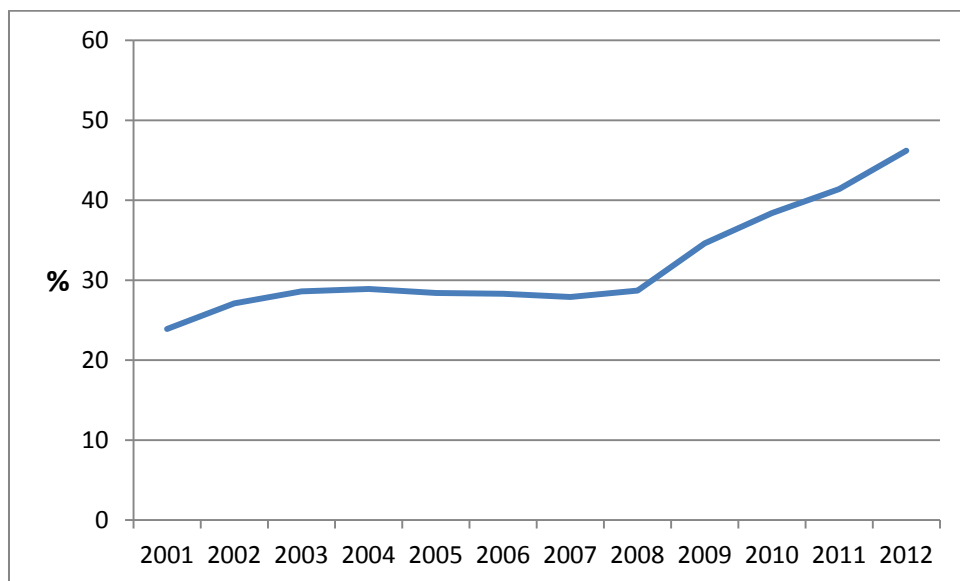

Data source: Eurostat

Důsledkem poklesu GDP, tedy mj. poklesu příjmu z daní a s tím souvisejícího nárůstu deficitu státního rozpočtu byl výrazný nárůst vládního dluhu zaznamenal v poměru k GDP (Figure 4). Jeho průměrná výše byla v pokrizovém období výrazně vyšší než v období před vypuknutím ekonomické recese, což bylo dáno strmým nárůstem zadlužení od druhé poloviny roku 2008.

Souhrnně řečeno, bezprostředně po vypuknutí krize na podzim 2008 je patrná razantní negativní změna všech tří sledovaných indikátorů a jen velmi pozvolné „vzpamatování se“ české ekonomiky v dalších letech, která se i v době konání voleb v roce 2013 nacházela v situaci relativně vysoké nezaměstnanosti, propadu GDP a rostoucího vládního dluhu.

Figure 4: General government gross debt (% to GDP) 2001-2012

Data source: Eurostat

Česká republika se tak i díky na exportu silně závislé ekonomice nedokázala vyhnout dopadům hospodářské krize, byť ty nebyly tak intenzivní jako v případě některých dalších zemí EU. Ekonomická krize se nicméně logicky stala jedním z klíčových témat kampaně před parlamentními volbami v roce 2010 a též – byť v menší míře – v roce 2013. Pravicové strany přitom kladly důraz především na úsporná opatření a varovaly před přílišným zadlužením (s

typickým odkazem na problémy Řecka), naopak levicové strany chápaly jako hlavní recept na ekonomické problémy České republiky aktivnější roli státu a podporu investic (Eibl 2010, Eibl 2014, Gregor, Macková 2014). Ekonomická situace nicméně nebyla tím jediným, co formovalo kontext voleb v roce 2010 a 2013.

4 Populist parties after 2008

4.1 ...a vážná politická krize

What is very important for understanding the rise of the populist parties is that it took place in the context of a deepening political crisis which roots can be traced at times before the economic crisis hit the Czech Republic. Jádrem této krize byla ztráta důvěry v politické instituce a politické strany a jejich představitele zvláště. Uvedené naznačují i tři indikátory politické krize definované v teoretické části této knihy.

Table 3: Indicators of political crisis

Satisfaction with democracy	Satisfied	Dissatisfied
2007	49,2	48,4
2012	30,3	67,7
Trust in the parliament	Trust	Not trust
2007	16,1	80,7
2012	9,2	89
Party system change	2006	2010
Volatility	21,6	38,3

Data source: Eurostat, volby.cz, vlastní výpočty

Mezi lety 2007 a 2012 došlo k výraznému poklesu jak spokojenosti s fungováním demokracie v České republice (z poloviny spokojených na méně než třetinu), tak důvěry v dolní komoru parlamentu (ta v roce 2012 poklesla z 16% na necelých 9%!). Zároveň došlo v roce 2010 ve srovnání s rokem 2006 téměř k dvojnásobnému nárůstu volatility (úroveň volatility v roce 2013 byla jen nepatrně nižší – Havlík 2014). Politická krize přitom nevyrostla z krize ekonomické, neboť k postupnému, ale výraznému poklesu spokojenosti s politikou a

politickými institucemi došlo již před rokem 2008 (Linek 2010), tedy v době ekonomické prosperity. Problémem bylo stále častější spojování etablovaných politických stran a jejich představitelů s korupcí, a to jak v očích veřejnosti, tak v mediálním diskursu. Negativní percepce politických institucí (a politiky obecně) byla posílena i chronickou nestabilitou vlád (Havlík 2011), přičemž nezřídka souvisela vratká pozice vlády a eventualně její pád s (podezřením z) korupce.

Již v případě pádu druhé vlády Václava Klause v roce 1997 bylo bezprostřední příčinou netransparentní (pravděpodobně korupční) financování Občanské demokratické strany (Kopeček 2010), podobně v roce 2005 byl nucen podat demisi premiér Stanislav Gross kvůli zřejmě podvodnému zisku prostředků na nákup luxusního bytu (zmíněny by mohly i další kauzy ukazující na korupční chování představitelů politických stran). Změnu v trendu klesající spokojenosti s politickou situací (Linek 2010) nepřineslo ani období po volbách v roce 2006, kdy koaliční vláda Mirka Topolánka (ODS) získala důvěru až po více než sedmi měsících (!) od voleb, a to jen díky dvěma poslancům sociální demokracie, kteří za nevyjasněných okolností podpořili vládu svého hlavního ideového rivala (Foltýn, Havlík 2006). Zatímco v předchozích letech po volbách stoupla spokojenost s politickou situací a důvěra v politické instituce (Linek 2010), bezprostředně po volbách v roce 2006 dosáhla rekordně nízké úrovně. K chybějící jasné většinové podpoře v parlamentu se přidala medializovaná podezření několika členů vlády (ale i opozičních politiků) z korupce. Stále častěji se začalo hovořit o systematickém prorůstání businessu a politiky. Frekventovaným termínem mediálního diskursu se stává slovo “kmoťr” symbolizující symbiózu politických stran a na stát “napojeného” soukromého podnikání. Někteří autoři hovoří v této souvislosti o tzv. klientelistických stranách (Klíma 2013).

Slabou pozici vlády v parlamentu doplnily spory uvnitř koaličních stran, které vedly na jaře 2009 nakonec k pádu vlády (Havlík 2011). V parlamentních demokraciích relativně běžná

situace se ale stala nikoli vyústěním *vládní krize*, ale jen další etapou pokračující *krize důvěry v politické instituce a politiku jako takovou*. Politické strany se dohodly na vytvoření *přechodné* “úřednické” vlády tvořené nečleny politických stran a vypsání předčasných voleb (Hloušek, Kopeček 2012). Ústavní soud ale kvůli údajné neústavnosti zkrácení volebního období zrušil vypsání voleb, což vedlo i k faktickému prodloužení mandátu úřednické vlády s nízkou legitimitou a pokračování činnosti fragmentovaného parlamentu, který byl fakticky nucen dále fungovat, přestože nechtěl (Balík 2011).

Výsledky voleb v roce 2010 odrazily nespokojenost voličů s etablovanými stranami: úroveň volatility výrazně přesáhla hodnoty z roku 2006 a vyrovnala hodnoty z doby formování českého stranického systému na začátku 90. let (srov. Havlík 2014). Významně oslabily především oba dlouhodobě hlavní póly stranického systému ODS a ČSSD (zatímco v roce 2006 získaly dvě třetiny hlasů, v roce 2010 to bylo jen o něco více než 40 % - Haughton et al. 2011). Naopak nově získaly parlamentní zastoupení mimo jiné VV, které postavily svoji kampaň především na tématu boje s korupcí a kritice etablovaných politických stran.

4.1.1 Proti politickým dinosaurům – diskurs Public Affairs

The Public Affairs party was established in 2001, at that time as a local civic association in Prague focused on issues to do with local politics in Prague. However, in June 2009 the party announced that it would compete in the early election of the Chamber of Deputies with Radek John, a popular former writer and investigative journalist, as the election leader of the party. Faktickým předsedou strany byl ale podnikatel Vít Bárta, což se později ukázalo z hlediska dalšího fungování VV jako osudné (Hloušek 2012, Kmenta 2011). The party was eventually successful in the election with 10.9% of the vote and 24 seats in the lower Chamber and finally gained a spot in the new centre-right government.

Before the election, the party set an extensive campaign into motion based on combination of a strong anti-establishment appeal, direct democracy and anti-corruption slogans, but without targeting any particular social group (Matušková 2010). Hlavním volebním sloganem VV byl “Konec politických dinosaurů”, které předseda strany John defined as:

“someone who has been in politics for more than ten years, can’t do anything other than politics, understands it as his trade and starts to do deals. (...) It’s someone who’s lost touch with reality and ceases to be useful.” (Právo 2009)

“Dinosaurs” were also a central theme of the party’s TV spot, in which John drew a dinosaur, with an accompanying commentary making the “dinosaurs” responsible for deterioration, both in the economy and elsewhere:

“They’re everywhere. They invade the space of every one of us. Corruption. National debts. Parasitism. Low-quality education. Shameful pensions. The dinosaurs of years past.” (VV 2010b).

VV v tomto ohledu nerozlišovaly mezi etablovanými stranami, jejichž představitelé byli viděni jako homogenní entita neschopných politiků odpovědných za úpadek České republiky. Klíčovým prvkem antiestablishmentového apelu VV bylo přitom téma korupce. VV věnovaly ve svém programu korupci nejvíce prostoru ze všech politických stran, které získaly parlamentní zastoupení (Manifesto Project Main Dataset 2013, srov. Eibl 2010). Politici etablovaných stran přitom byli viněni především ze zneužívání prostředků z public tenders:

“Thieves (*politicians* – V.H.) need darkness so no one sees what they steal... They’re just assholes who have to play games with public funds.” (Mladá fronta Dnes, 8/2/2010).

“And then there are all these backhanders flying around, for the Gripens [fighter jets], for the Pandurs [armoured personal carriers]. And the army contracts for other weapons, overpriced over the last three years to the tune of fourteen billion (...) So we’ve lost an enormous amount of money here and it’s the parliamentary parties who are to blame. Let

the gentlemen work out which one of them is specifically responsible for this.”

(Frekvence 1 2010).

Představitelé VV kritizovali zvláště obě velké politické strany, které vinili z korupce a neschopnosti efektivně vládnout zemi, přičemž je považovali je za nezměnitelné. As a future party vice-chairman, Vít Bárta, stated:

“The large parties are either incorrigible or could be reformed only with difficulty. They have led to a democracy of robber barons who hold some regions of the country under their control and even influence several political parties at the same time” (MF Dnes, 7/5/2010).

VV rejected its possible participation with “political dinosaurs” in the government (Česká televize 2010a). Nevertheless, in light of the election results, hoping to participate on the formation of the new government and after the government was formed in particular, VV softened its expressions concerning the established parties, and claimed that it is the voters who have the decisive say over who is (and is not) a “political dinosaur” (Český rozhlas 2010b). In other words, VV sought to open the door for cooperation with any parliamentary political party (see below for a more detailed assessment of the intensity of populism in the discourse of the party after entering the government).

VV’s representatives regularly pitted the decision-making of political parties against the voter’s will. Consequently, VV proposed a greater emphasis on direct democracy and more direct elections as its chief recipe to remedy the allegedly bleak state of Czech politics. The party proposed that a law on general referendum should be adopted, and that the pool of directly elected public offices should include the president, regional governors, and mayors. (VV 2010a: 5) The emphasis put on direct democracy is apparent from the very first sentence of the party programme for the 2010 election of the Chamber of Deputies:

“The Public Affairs intend to transform the present political (non-)culture through a greater involvement of citizens in the decision-making (...)” (VV 2010a: 5).

The party called itself a “Party of direct democracy”, and the chairman – Radek John – described the principles of direct democracy as a “common-sense model” (Český rozhlas 2009b). Moreover, the party sought to differentiate itself from others in terms of intra-party governance:

“We are for the direct election of party chairmen, as this will clean things up (...) Let people decide and let’s make this grow from the bottom up. People are not stupid.”

(Prima TV 2009).

Therefore, the principles of direct democracy were implemented concerned decision-making within VV itself. In addition to its members, the party also recognised its registered supporters, the so-called *Věčkaři* (the “Vs”), who could register on the party’s website. Party regulations adopted in June 2009 granted a key position to these supporters, in terms of deciding on party leadership and its election candidates (VV 2009b). Registered supporters could also decide, by means of intra-party referenda, the party’s stance on selected issues. Referring to the results of certain referenda within his party, John opined:

“It seems to me that voters are brilliant and this is how I imagine a cultivated nation. In my view they’re more cultured than MPs.” (VV 2009a).

Populistický apel přitom do značné míry nahrazoval v profilu strany některou z full ideologies. Although the party presented itself as a centre-right challenger to the established political parties initially, its rhetorics related to its own ideological orientation changed and the representatives of the party positioned the party in the “centre” or avoided to position the party in the left-right space at all. As John said:

“... the ideology is totally empty. The right-left perception is so last century. And we say: we are a centrist party with clever solutions” (Česká televize 2010a)

“We don’t want to move left or right, we want to move forward” (Pokorný 2010).

Vít Bárta spoke in similar terms and connected the refusal to view politics in terms of the left and right with the party’s anti-establishment appeal:

“The classic sign of a political dinosaur is a strict right-left view of society. (...)

There is also a centrist ideology, the ideology of correct solutions. That’s what I believe in.” (Mladá fronta Dnes, 7/5/2010).

Instead of clear ideological arguments, party representatives emphasized common sense as the leading principle behind the party’s program. John repeatedly described a vote for the party’s candidates to the Chamber of Deputies as “votes for common sense” (Frekvence 1 2010). He rejected the idea that his party’s promotion of direct democracy was somehow leftist; instead he described direct democracy as “centrist common sense” (Český rozhlas 2009b).

Přes zřetelnou dominanci témat spojených s politickou krizí, diskurs VV reagoval i na dopady ekonomické krize. In its program and in statements by party officials it warned of the Czech Republic’s rising debt, and made capping it a priority (Česká televize 2010a, Instinkt 2010, VV 2009a); it was even a condition for the VV’s potential participation in a coalition government (Český rozhlas 2010a). The VV repeatedly demanded austerity measures, and pointing to the alleged threat of state bankruptcy:

“we demand an end to the money squandering. During the good times, when there was money, unfortunately nothing was set aside; and at this moment every citizen of the Czech Republic has a debt of 108 thousand crowns. (...) each one of our grandchildren will eventually owe 500 thousand crowns” (Český rozhlas 2009b).

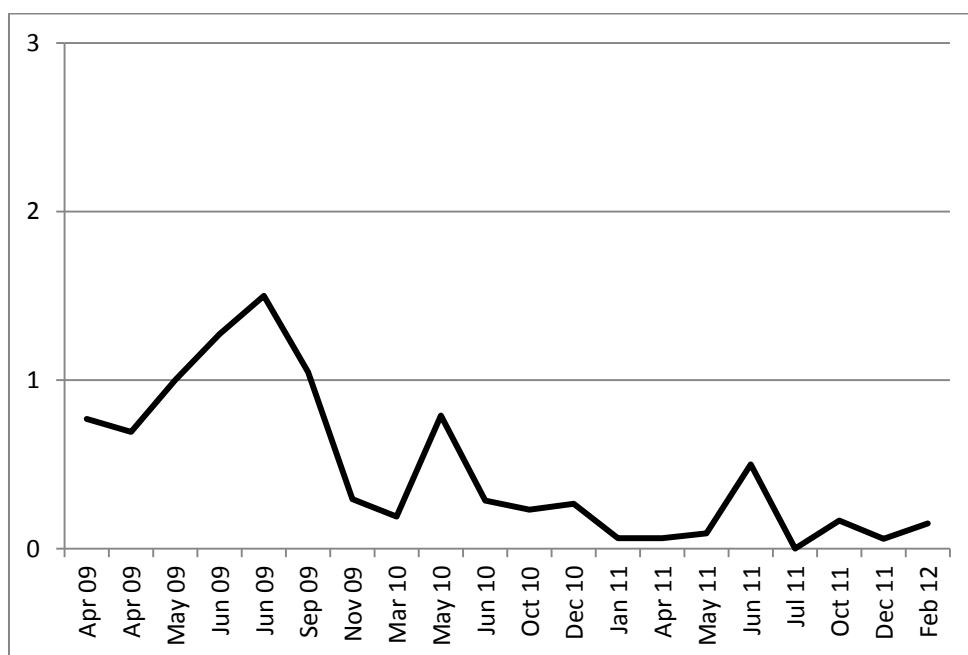
Nevertheless, ekonomická témata nebyla pro diskurs strany klíčová a ve volebním programu mu věnovala nejméně prostoru ze všech politických stran, které následně získaly parlamentní zastoupení (Eibl 2010). What is more important, the VV’s references to the economic crisis were often subordinated to anti-establishment rhetoric of the party since the party linked the economic crisis and rising public debt to the issue of corruption. By curtailing corruption in public tenders, savings could be made in the budget, the party argued. As Radek John said:

“at this moment we need to solve a very practical issue, namely the fact that there’s an awful lot of stealing going on here; a third of it is stolen money, a third of the state budget” (Český rozhlas 2009a).

Ekonomická krize tak nebyla tématem, kolem kterého by se formoval diskurs VV. Ekonomická témata sice byla v diskursu strany přítomna, ale sehrávala sekundární roli a velmi často byla využita v rámci anti-establishmentového apelu VV a spojována s tématem nutnosti boje proti korupci.

As mentioned above, the populist discourse of the party underwent significant changes after the party had entered the government. In order to demonstrate this trend in a quantitative way, the content of the journal *Věci veřejné*, which was published by the party between January 2009 and February 2012, was analyzed. Each article published in the journal (including the main slogan on the cover page) were included into analysis (N = 287). Based on qualitative interpretative assessment, three elements of populism (people centrism referring to representation of the people as homogeneous entity and/or supremacy of the people, anti-establishment appeal as denigration of political elites in general and calls for strengthening of popular sovereignty) were spotted in the articles and their presence coded as “1”. Therefore, each article could reach value “3” at maximum in case all three elements were identified in the text and value “0” in case the article was “populism-free”. In order to assess the development of the role of populism in the discourse of the party over the time, we analysed the level of populism in each issue of the journal (N = 20) – see Figure 5.

Figure 5: Overall level of populism in the discourse of Public Affairs

Source: author

The two peaks demonstrating the highest level of populism refer to the period just preceding both the planned and then cancelled early election in 2009 and the election which actually took place in May 2010. Moreover, populist rhetorics of the party almost disappeared from the VV discourse after it entered the government. This difference in the intensity of populism (almost five times lower in the incumbency period) is clearly demonstrated in the Table 3. The steepest decline could be indentified in the anti-establishment component of the discourse. Therefore, the hypothesis on decline of populism in relation to governeemnt participation set in the theoretical chapter of the book can be verified in the case of VV.

Table 4: Populist appeals in the discourse of the Public Affairs party before and after in entered the government

	Pre-government period	Incumbency
Overall	0,72	0,15
People-centrism	0,15	0,04
Anti-establishmet appeal	0,35	0,04
Sovereignty of the people	0,22	0,08

Source: author

N = 287

4.2 Politická krize – version 2.0

Období po volbách 2010 nepřineslo významnější zvrát ve vnímání politiky. The starting position of the Petr Nečas centre-right government was better (118 deputies out of 200) in comparison to what Topolánek government had to work with. However, the government was seriously weakened by ongoing conflicts within the governing coalition (Hloušek 2012), and by several corruption affairs. Důvěru v politiku oslabilo významně zveřejnění interního dokumentu VV, ze kterého bylo patrné, že strana stavějící svoji volební kampaň na boji proti korupci měla posloužit především jako prostředek pro zvýšení podílu Bártovy bezpečnostní agentury na veřejných zakázkách. Podobný účinek mělo obvinění Barty z uplácení poslanců svého poslaneckého klubu s cílem zajistit si jejich poslušnost (Kmenta 2011). Následné spekulace o údajném plánovaném vnitrostranickém puči “korumpovaných” poslanců ve spolupráci s ODS a TOP 09 vedlo k rozštěpení VV, odchodu radikálněji orientované frakce z vlády a k výraznému oslabení kabinetu, který i díky sporům uvnitř ODS kvůli údajné nedostatečné pravocovosti vládní politiky finally found itself without a secure majority in the Chamber of Deputies (Hloušek 2012).

The government’s weakened position showed most clearly in the vote on changing the tax code, which for the first time failed to pass because of opposition by “rebels” from the ODS. Before a repeat of the vote two months later the “rebels” resigned their parliamentary mandates and were replaced by more loyal party colleagues. Later it came out that the resigning deputies would be named to the boards of directors of state-run companies. This became one of the reasons for a police raid on the Office of the Government in the spring of 2013, and the subsequent charging of premier Nečas and the rebel deputies with corruption. The premier was forced to resign under pressure, which brought down the entire government. The political crisis was prolonged by President Miloš Zeman when he refused to appoint a

representative of ODS as the new Prime Minister even though the new government had the declared support of a majority in the Chamber of Deputies. Instead, Zeman appointed the former minister of finance in his past government as the new Prime Minister. However, the government did not win the vote of confidence. As a consequence, the Chamber of Deputies voted to dissolve itself. Elections were then scheduled for the end of October 2013 which meant the longest period in the Czech history both with a cabinet without a clear legitimacy (but still making some important decisions), and with a dissolved Parliament.

As in 2006-2010, the repeated corruption affairs and government instability led to another drop of trust to the Parliament and to drop of satisfaction with political situation to a historical minimum. V období po odchodu části VV z vlády bylo v průměru spokojenost s politickou situací 5% populace, přičemž Poslanecké sněmovně důvěřovalo v průměru jen 12 % populace (Kunštát 2012, Kunštát 2013) . Consequently, conditions for the rise of populist parties critical of the existing political establishment were before the 2013 general elections even more favourable than three years ago. As a result, the election results brought the biggest success of two populist parties that reflected in their discourse the growing dissatisfaction with politics and the established political parties.

4.2.1 Nejsme jako politici, makáme – diskurs ANO 2011

In November 2011 a billionaire of Slovak origin and owner of the biggest agro-chemical company in the Czech Republic, Andrej Babiš, released a document entitled ‘Action of Dissatisfied Citizens’, in which he criticized the existing situation in Czech politics and the politicians, calling on citizens to take part in their own initiative towards “a more just society, and a functional state of laws.” (ANO 2011 2011). Iniciativa se stala základem politického hnutí ANO 2011 které rolled out a very intensive election campaign before the 2013 election

and finished with 18.65 % of the vote and 47 out of 200 mandates. ANO finally became part of the new government alongside with ČSSD and KDU-ČSL.

The discourse of the party combined a very strong anti-establishment appeal but differing to some extent from the discourse VV applied before the 2010 election. The cornerstone of ANO anti-establishment rhetorics was a contrast constructed between practice typical for running companies symbolized by successful businessman Andrej Babiš and an allegedly non-functional, spendthrift and corruption-ridden state (run by the current set of politicians):

“[J]menuji se Andrej Babiš. V Česku zaměstnávám ve svých firmách tisíce lidí, platím stovky milionů korun na daních a jsem našťvaný stejně jako vy. Našťvaný proto, že politici naši zemi od revoluce nejenže neumějí řídit, ale přihlížejí jejímu rozkrádání. Jsem našťvaný, že žijeme v nefunkčním státě. [...] since the revolution not only are they unable to govern our country, but they watch it being looted. I am outraged that we live in a non-functional state” (ANO 2011 2011).

‘Žádná ze současných stran, žádní politici, kteří tvrdili, že vyřeší nejpálčivější problémy Česka, dosud neuspěli. Volíme stále stejné lidi, kteří kvůli vlastnímu prospěchu pouze slibují a lžou. Žádné výsledky za nimi ale vidět nejsou. Není teď konečně čas na to, aby do české politiky přišel někdo, komu se věřit dá? Není čas na to, aby do politiky přišli lidé se zkušenostmi, kteří už mají něco za sebou a je za nimi vidět skutečná práce? Není čas na to, abychom se konečně všichni měli líp?’ (ANO 2011 2013)

The preference of effective business environment as the chief recipe for politics and public administration was reflected in the slogan “I will run the state like a business” ANO took into the parliamentary elections, later replaced by “The state should run a good household”. The election slogan “We are not like politicians, we work hard” also illustrates clearly the dichotomy constructed in the ANO discourse between „incompetent“ politicians of the established parties and the representatives of ANO (Babiš in particular), successful in “real” life. As an alternative to the politics of intrigue and pointless conflict, ANO promised to “run

the state simply, effectively – using common sense” (ANO 2011 2012). The movement spoke of the “corrupt system of political parties” (ANO 2011 2013b), which it framed by economic argumentation and set against Babiš’s own ability to manage a large business. ANO 2011 presented politicians and politics, as compared to the “real world”, as something negative, a realm serving only the personal interests of politicians and the interest groups connected to them:

“Politicians do not work to make things better for everybody, but for their own hunger after power, and the interests of the influential groups that placed them into office and at the top of their candidate lists” (ANO 2011 2013b).

What is important is that the movements’s anti-establishment appeal was not focused on one or more specific parties, but against but practically every relevant political party which were blamed for the bad situation of the Czech Republic:

“And the politicians bicker [while the situation in the Czech Republic worsens]. [Chairmen of the governing parties] Nečas and Kalousek between one another in the coalition; and Bárta with all of them. Sobotka [the Social Democrat chairman] battles with party colleague Hašek [the Social Democrats’ vice-chairman], while [President] Zeman and [former Social Democrat chairman] Paroubek try to get their parties into parliament on a single motivation: to get revenge on the ČSSD. Mrs. Bobošíková with Mach and Bátor [representatives of small parties] advance the further political career of Mr. President [V. Klaus], while the lobbyists chuckle. (...) And President Klaus reigns over all of this and says the corruption is no worse than in the countries around us, and demands hard data.” (ANO 2011 2011).

Podobně jako v případě VV, anti-establishmentová rétorika dominovala diskursu ANO a to i v případě odkazů na ekonomickou krizi, které byly rovněž v diskursu ANO přítomny. Zhoršená ekonomická situace České republiky tak posloužila jen jako další příležitost pro

kritiku etablovaných politických stran a vlády, a to zejména v kontextu rostoucího veřejného dluhu České republiky.:

“Our country didn’t used to be in debt; on the contrary, others were in debt to us. It was not systematically robbed by nameless mafia groups, and people whose names nobody knows and who hide behind the masks of inept politicians.” (ANO 2011 2013b)

Kritizován byl ze strany Babiše především Miroslav Kalousek, minister of finance in 2007-2013 “[who] has no idea what finance is” and “does everything wrong, everything backwards” (Lidovky 2013b). Babiš repeatedly criticized the government’s austerity policies, and emphasized the need for investment in a time of economic recession (Mladá fronta Dnes, 5/10/2013). The prescription for the relatively high unemployment rate was “to do the opposite of what the previous governments have done” (APRI 2014).

Diskurs ANO se nicméně lišil od rétoriky VV a The Dawn (see below) v tom, že the strong anti-establishment message of ANO never went along with strong emphasis on the need to restore popular sovereignty despite the fact that the founding version of the initiative emphasized broader participation by citizens, who were to

“submit their ideas on how our public administration and economy should work, and nominate trustworthy and recognized figures from economic and social life to implement this project” (ANO 2011 2011)

Babiš, referring to the broad movements that emerged at the time communism fell, said that he had founded ANO as a “civic forum for the future” (Česká televize 2013a). But later the role of “the people” faded into the background, and was limited to occasional mentions of elements of direct democracy. Problémy České republiky neměly být dle ANO řešeny prostřednictvím širšího zavádění prvků přímé demokracie, ale kompetentními odborníky na kandidátkách ANO v čele s Andrejem Babišem.

Populistický apel effectively replaced a clearer profile of the movement in terms of party families or left-right division. S tím koresponduje i podíl valenčních výroků (oproti těm

pozičním) ve volebním programu ANO, který byl nejvyšší ze všech parlamentních stran (Eibl 2014). V ideologické nejasnosti tak bylo ANO do značné míry podobné VV nebo The Dawn. Ilustrativní jsou v tomto kontextu slova Andrej Babiš:

“There is no such thing as right and left. In the Czech Republic we have completely different categories. On one side are the current parties and current politicians, and on the other side are the voters.” (Babiš 2013).

ANO ve svém diskursu před volbami v roce 2013 umně využilo prohlubující se politické krize a založil svůj diskurs na populistickém apelu se silným anti-establishment apelem. Klíčovým momentem rétoriky hnutí byla dichotomie mezi neefektivním a zkorumpovaným prostředím české politiky reprezentovaným etablovanými politickými stranami a efektivním světem soukromého podnikání symbolizovaným úspěšným podnikatelem Babišem. Ekonomická krize nebyla nejviditelnějším momentem rétoriky hnutí, resp. stala se součástí anti-establishmentové dimenze diskursu ANO. Na rozdíl od VV a the Dawn, pro ANO nebyl příliš důležité rozšiřování nástrojů přímé demokracie a většího zapojení občanů do rozhodování.

4.2.2 Konec demo-demokracie – diskurs Úsvitu přímé demokracie Tomia Okamury

The Dawn was founded by Czech-Japanese businessman Tomio Okamura, owner of a business importing Japanese food and a travel agency. Okamura had been publicly known in the past as head of a Czech travel agency association. He has written several books, some (*Český sen – The Czech Dream* and *Umění žít – The Art of Living*) published even before he entered politics.¹ In 2012 Okamura was elected to the Senate (the upper house of parliament) and wanted to run in the historic first direct presidential elections in January 2013, but the

¹ Not to mention several books on Japanese cuisine.

interior ministry barred his candidacy for having an insufficient number of valid petition signatures. Despite the fact that the movement was registered just several months before the 2013 general election, it was able to gain 6.9% of votes and 14 seats out of 200. Strong anti-establishment rhetorics and Okamura`s principal rejection to participate in any governing coalition left the movement in opposition.

The movement`s program and Okamura`s rhetoric were a mix of calls for direct democracy, criticism of existing elites, and at the time of the 2013 election just occasional anti-immigrant and anti-Roma statements (xenophobic stance against the “maladjusted immigrants and religious fanatics” became the crucial part of the campaign of the movement before the 2014 EP election).

Klíčovým prvkem diskursu The Dawn byl důraz kladený na přímou demokracii jako nejdůležitější prvek navrhované reformy politického systému. Stávající nastavení politického systému České republiky, tedy konkrétně zastupitelská parlamentní demokracie ve spojení s poměrným volebním systémem, bylo totiž Okamurou chápáno jako hlavní viník politické krize. Přímá demokracie měla být dále doplněna reformou volebního systému (zavedení většinového volebního systému v jednomandátových obvodech), možností odvolávat politiky z úřadu, jejich hmotnou odpovědností a zavedením prezidentského systému. Pouze model přímé demokracie byl chápán jako *skutečná demokracie* (naopak stávající stav charakterizoval Okamura jako “demo-democracy ruled by godfather-like party mafias” (Okamura 2013b):

“Stávající politický systém se ukázal jako absolutně neschopný řešit zásadní problémy naší země. A to proto, že je to on, kdo je vytváří. Politický systém založený na kšeftech s mocí a veřejnými penězi se vyčerpal. [...]Je třeba změnit ústavu. Zavést přímou volitelnost a odvolatelnost všech zastupitelů od starosty po prezidenta. Oddělit moc zákonodárnou od moci exekutivní. Aby vlády byly stabilní a nezávisely na politických kšeftech. V praxi to znamená, že parlament by přijímal zákony a prezident

sestavuje vládu. A všichni jsou přímo odpovědní voličům, kteří je mohou v referendu odvolat“ (Okamura 2013b)

Stávající systém je nemocný od základu – systém poměrného volebního systému nedovolí sestavovat silné vlády – vlády musí korumpovat jednotlivé koaliční strany, musí korumpovat poslance, musí podplácet i voliče. Stávající systém není skutečná demokracie – politologové to nazývají oligarchií – vládou skupiny mocných. V našem případě to je vláda velkých megafirem, kmotrů a jejich nástrojem jsou pak jednotlivé strany. (Okamura 2013a)

In advocating direct democracy, The Dawn emphasized the element of responsibility and the necessary checks on politicians, and presented the contrasting picture of incompetent elites versus the sensible people. As The Dawn's leader said:

“We don't trust the elites who tell us we are too stupid to govern ourselves. I don't know anyone so stupid who would let so much of the public property as our chosen ones have managed to do.” (Okamura 2013b).

“Až budou politici plácát nesmysly o populismu a o tom, že lidé budou chtít třeba zrušit daně, tak opět praxe ze zemí, kde fungují neomezená referenda, ukazuje, že to tak vůbec není. Ono to je dokonce naopak. Všichni se chovají zodpovědněji. Díky tomu, že se všichni svým způsobem podílí na vládě, daleko více a hlouběji problémy diskutují, více se zajímají o veřejný život a všichni - občané i politici - cítí ke své zemi, kraji, či obci větší odpovědnost a loajalitu. Je to přesný opak současného stavu, kdy lidé vědí, že nic nezmění, a tak na veřejné problémy rezignují, nebo na ně nadávají. Není hloupější argument takzvaně demokratického politika, než že si lidé odhlasují nějakou blbost.“ (Okamura 2013c).

The key role of direct democracy and greater citizens' involvement into decision-making for the movement was confirmed during negotiations over support for the new coalition's vote of confidence in parliament. Dawn's leader repeatedly declared that:

“I support and will allow to function any government that helps us pass a law on a general referendum without exception, so that the voices of the Czech Republic’s citizens become the ultimate voice.” (Lidovky.cz 2013).

Důležitou součástí diskursu The Dawn byl anti-establishmentový apel nerozlišující představitele vládních a opozičních stran, ale kritizující obecně stávající politickou reprezentaci. In one pre-election interview Okamura explained The Dawn’s candidacy by saying he wanted to curb “thievery, fraudsters, and the political-economic mafia” (Česká televize 2013b). On another occasion he labeled the politicians from the ČSSD, ODS, TOP 09 and KDU-ČSL as “do-nothings and mouth-runners” (Úsvit 2013b). As expressed by later MP Radim Fiala:

“After twenty years we see a plundered country led by a select elite of godfathers who run the country without regard to who its real masters are – without regard to its citizens.” (Úsvit 2013a).

The discourse of the the Dawn was similar to that one of VV in the sense of its emphasis put on direct democracy seen as the chief recipe for all problems in the Czech Republic. However, the Dawn differs by absence of a clear and complex policy programme and because of its anti-Roma stances which was not an issue for the Public Affairs party at all:

‘V České republice jsou největším "multikulturním" problémem zřejmě Romové. Ať mi odpustí ti, kterých se to netýká, ale velká část je prostě pro společnost obrovská přítěž. Podívejte se do věznic, kojeneckých ústavů nebo dětských domovů - každý hned pozná, že Romů tu je násobně víc, než by odpovídalo jejich podílu oproti bílé většině. Počet Romů ve společnosti roste, ale úměrně tomu se nezvyšuje jejich podíl na tvorbě společného bohatství. Naopak.’ (Okamura 2013d)

„Milí Romáci, chcete, aby vás Češi měli rádi? Chovejte se jednoduše tak, aby vaši sousedé byli šťastní, že vás vedle sebe mají. Pomáhejte jim. Večer nehlučte a udržujte své okolí čisté. Přestaňte krást, přepadat... Zdaleka se vyhněte hernám a hledejte práci.“ (Okamura 2013e).

Negativní postoj k romské menšině (a též k imigrantům) přiblížil The Dawn k Sládkovým republikánům z 90. let a na rozdíl od ANO a VV k rodině populist radical right parties (Mudde 2007). Na druhou stranu, před 2013 general election nesehrávaly tyto postoje v diskursu Úsvitu rozhodující roli. Podobně ani ekonomická témata nebyla pro Úsvit určující. Předseda The Dawn opakovaně zdůrazňoval morální dimenzi, kterou chápal jako tu důležitější, od které se odvíjí vše ostatní a jejíž deformace je zdrojem negativních jevů včetně korupce:

Je to hlavně chybějící morálka, chybějící slušnost, poctivost a odpovědnost k druhým. Je nesmysl tvářit se že to, co potřebujeme, je růst HDP, růst produkce či růst čehokoli dalšího. Potřebujeme být šťastní. Potřebujeme se cítit bezpeční – každý z nás se chce cítit bezpečný před bídou, před hladem, před mrazem, před násilím, před nespravedlností. Chceme žít spokojeně. Tohle absolutně nesouvisí s čísly o hrubém domácím produktu. To, jak se cítíme, souvisí se stavem společnosti - nakolik jsme ve své zemi šťastní a spokojení. Šťastí je stav lidské duše. Nijak neroste s příjmem, ale ničí ho nejistota a strach. (Okamura 2013)

Téma ekonomické krize tak byla stejně jako v případě ANO nebo VV podřazena populistické rétorice, kdy Úsvit blamed the other political parties on both the right and left whose

“false games have led our republic into a vicious circle of economic crises, deep indebtedness, and high taxes” (Úsvit 2013c). and [the bad economic situation was seen as] “the result of a failure of the political system created in the Czech Republic after the era of totalitarianism.” (Úsvit 2013d)

Similarly, in his book *The Art of Governing*, Okamura blamed the Czech Republic’s growing indebtedness on

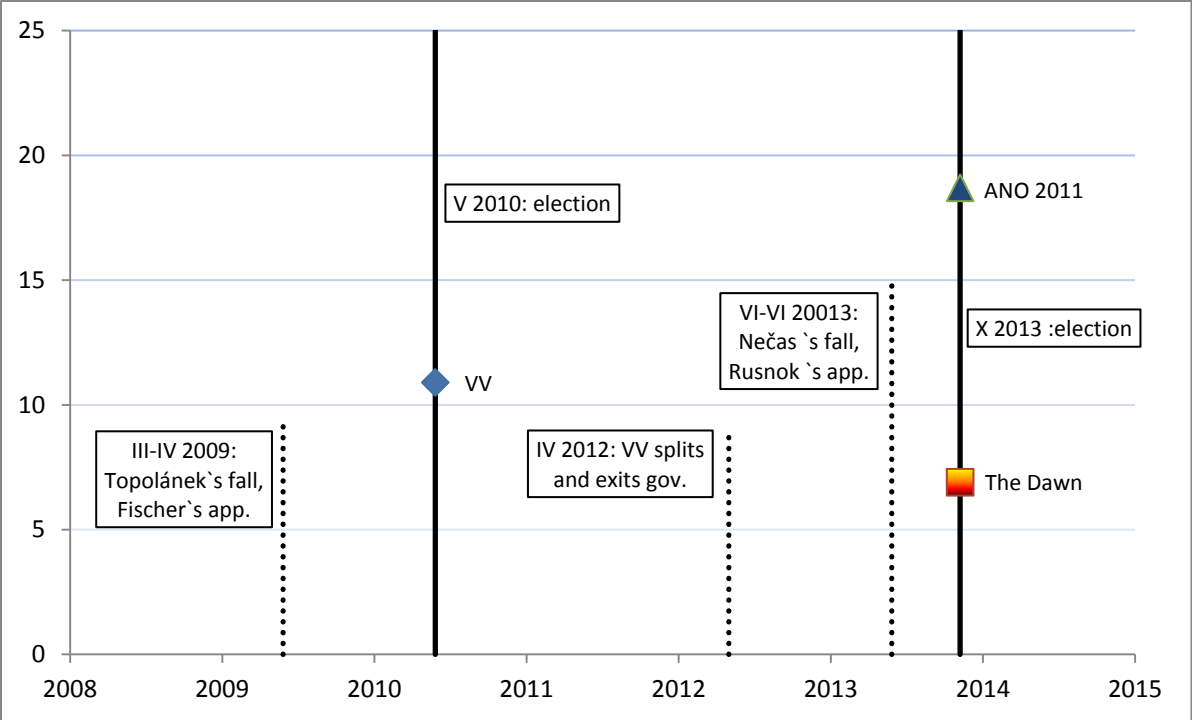
“robbery under the governments of the right” [and] “wasteful management under the left” (Okamura 2011: 64).

To conclude, centrálním prvkem diskursu The Dawn reagujícího na politickou krizi byla kritika stávajícího establishmentu. Na rozdíl od ANO a podobně jako VV, ale ještě ve větší intenzitě kladl The Dawn důraz na reformu politického systému s klíčovou rolí přímé demokracie. Ta by se měla dle The Dawn stát “záračným” lékem na všechny společenské problémy. Součástí populistického apelu hnutí bylo též obviňování politických elit ze špatného stavu české ekonomiky, nicméně ekonomická témata nebyla pro Okamurovo hnutí těmi nejdůležitějšími. K diskursu The Dawn patřily i antiromské postoje přibližující rétoriku hnutí ke SPR-RSČ úspěšnému v 90. letech.

5 Conclusion

The Czech Republic has experienced an unprecedented rise of populist political parties in recent years. However, we cannot draw a clear connection between the impact of the economic crisis and the growing support for populist parties in the Czech Republic. Even before the economy was falling, the Czech Republic was hit by serious political crisis reflected in plummeting satisfaction with the political situation and trust in the political institutions. Consequently, the opportunities for employing strong anti-establishment appeal opened and were successfully exploited firstly by VV in 2010 and later after deepening of political crisis by ANO and The Dawn (the main events related to the political crisis are depicted in the Figure 6).

Figure 6: Timeline of the rise of populist parties in the Czech Republic

Source: author

The discourse of all the political parties which were included in into analysis took advantage of political crisis. Its central theme was criticism of the established parties associated by the populists with corruption and incompetency. Although all of the parties can be described as populist, there are also some significant differences in their discourse. Whereas VV and and even more The Dawn promoted direct democracy as the main recipe for recovery of all social problems, ANO 2011 did not emphasized direct democracy to such extent. Instead, the movement contrasted “standard” politics and business practices while preferring the latter. Moreover, anti-Roma and xenophobic stances became a part – although not the crucial one – of the discourse of the Dawn. The question, however, remains whether the success of the populist parties may be accounted for the economic crisis.

I have demonstrated that not economic but rather political crisis and significant changes in perception of politics and political institutions were crucial for the discourse of populist parties. On the other hand, the established political parties were *also* blamed for the economic crisis. Thus, the economic crisis was used as one of the issues in the broader context of anti-establishment rhetorics. In other words, the economic crisis may have strengthened the effectivity of the protest rhetorics used by the populist parties.

Bibliography:

ANO 2011 (2011) *Výzva ANO 2011*, ANO 2011 /<http://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ostatni/ano-vyzva-ano.pdf> (accessed 15 March 2014).

ANO 2011. (2013a) *Naše prohlášení k současné politické situaci*. (<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/aktuality/novinky/tiskove-prohlaseni-hnuti-ano-k-soucasne-politicke-situaci-12266.shtml>).

ANO 2011 (2013b) *Volební program*. ANO 2011/<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/> (accessed 15 March 2014).

Anopress. (<http://www.anopress.cz>).

APRI (2014) *Finance v Česku nikdo neřídil, řekl Andrej Babiš*. APRI /http://www.asociaceppp.cz/?action=ventire&n_id=1513&page=0&nonotify=0 (accessed 15 March 2014).

Babiš, A. (2013) *Podporuje levici, proto volím pravici?* /<http://andreibabis.blog.idnes.cz/c/369510/Podporuje-levici-proti-volim-pravici.html> (accessed 15 March 2014).

Balík, S. (2010) 'Neuskutečněné předčasné volby 2010', in: S. Balík et al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*, Brno: CDK pp. 39-68.

Česká pozice (2011). *Babiš se s výzvou ANO 2011 obrátil na občany, chce znovu zaplnit „Václavák“* Česká pozice/<http://www.ceskapozice.cz/domov/politika/babis-se-s-vyzvou-ano-2011-obratil-na-obcany-chce-znovu-zaplnit-%E2%80%9Evaclavak%E2%80%9C> (accessed 15 March 2014).

Česká televize (2010a) *Otázky Václava Moravce – Speciál*. Česká televize/<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10252839638-hyde-park-ct24/210411058080423/> (accessed 15 March 2014).

Česká televize (2013a) *Babiš chystá Občanské fórum proti korupci a hledá lídra*. Česká televize /<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/136958-babis-chysta-obcanske-forum-proti-korupci-a-hleda-lidra/> (accessed 15 March 2014).

Česká televize (2013b) *Tomio Okamura hostem Interview DD*. Česká televize / <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/predvolebni-interview-dd/predvolebni-interview-dd/244543-tomio-okamura-hostem-interview-dd/> (accessed 15 March 2014).

Český rozhlas (2009a) *Kulatý stůl na téma veřejných financí*, 21/ 9./2009.

Český rozhlas (2009b) *Interview Studia Stop*, 20/8/2009.

Český rozhlas (2010a) *Dvacetiminutovka Český rozhlasu*, 26/4/2010.

Český rozhlas (2010b) *Rozhovor s Radkem Johnem, předsedou strany Věci veřejné*, 3/ 6/2010.

Eibl, O. (2010) 'Volební programy', in S. Balík et al.: *Volby do poslanecké sněmovny 2010*, Brno: CDK pp. 69-96.

Eibl, O. (2014) 'Volební programy', in V. Havlík et al.: *Volby do poslanecké sněmovny 2013*, Brno: Munipress pp. 21-52.

Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>).

Foltýn, T. and Havlík, V. (2006) 'Teorie a praxe sestavování vlády v České republice', in: Čaloud, D. et al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*, Brno: CDK, pp. 188-202.

Frekvence 1 (2010) *Rozhovor s Radkem Johnem, předsedou Věci veřejných*. 4/4/2010.

Gregor, M. and Macková, A. (2014) 'Předvolební kampaně 2013: prohloubení trendů, nebo nástup nových', in V. Havlík et al.: *Volby do poslanecké sněmovny 2013*, Brno: MuniPress pp. 53-72.

Hanley, S. (2012). 'The Czech Republicans 1990–1998: a populist outsider in a consolidating democracy', in: C. Mudde and C. R. Kaltwasser: *Populism in Europe and the Americas*. Eds. Cas Mudde, Cristóbal R. Kaltwasser, Cambridge: Cambridge University Press pp. 68–87.

Haughton, T., Novotná, T. and Deegan-Krause, K. (2011) 'The 2010 Czech and Slovak Parliamentary Elections: Red Cards to the "Winners"', *West European Politics*, (2) 34: 394 — 402.

Havlík, V. (2011) 'Česká republika', in Balík, S. and Havlík, V. et al. *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990-2010)*, Brno: MuniPress pp. 39-90.

Havlík, V. (2014) 'Výsledky voleb', in V. Havlík et al. *Volby do poslanecké sněmovny 2013*, Brno: MuniPress pp. 145-164.

Hloušek, V. (2012) 'Věci veřejné: politické podnikání strany typu firmy', *Politologický časopis/Czech Journal of Political Science*, (4) 19: 322-340.

Hloušek, V. and Kopeček, L. (2012) *Záchrana státu? Úřednické a polopolitické vlády v České republice a Československu*, Brno: Barrister & Principal.

Instinkt (2010) *Kateřina Klasnová – Lidé vědí, kdo jsou dinosauři*. 3/6/2010.

Klíma, M. (2013): 'Koncept klientelistické strany – případová studie Česká republika', *Politologický časopis/Czech Journal of Political Science*, (3) 20: 215-235.

Kmenta, J. (2011) *Superguru Bárta. Všehoschopní*. Praha: JKM – Jaroslav Kmenta.

Kopeček, L. (2010) *Éra nevinnosti. Česká politika 1989-1997*, Brno: Barrister & Principal.

Kunštát, D. (2012) *Důvěra ústavním institucím v prosinci 2012*, CVVM / http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6937/f3/pi130103.pdf (accessed 15 March 2014).

Kunštát, D. (2013) *Důvěra ústavním institucím v listopadu 2013*, CVVM / http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7140/f3/pi131202.pdf (accessed 15 March 2014).

Lidovky (2013a) *Úsvit podpoří jakoukoliv vládu, která bude pro obecné referendum*. Lidovky. /http://www.lidovky.cz/usvit-podpori-jakoukoliv-vladu-ktera-bude-pro-obecne-referendum-px2-/zpravy-domov.aspx?c=A131026_205726_ln_domov_ebr (accessed 15 March 2014).

Lidovky (2013b) *Babiš: V Česku může za krizi Kalousek. Vše dělal špatně, vše naopak*. Lidovky. /http://www.lidovky.cz/babis-v-cesku-muze-za-krizi-kalousek-vse-delal-spatne-vse-naopak-psh-/zpravy-domov.aspx?c=A131102_103150_ln_domov_ebr (accessed 15 March 2014).

Linek, L. (2010) *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledk*, Praha: SLON.

Manifesto Project Main Dataset (2013). Manifesto Project Database / <https://manifesto-project.wzb.eu/datasets> (accessed 15 March 2014).

Mareš, M. (2003) *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, Brno: Barrister & Principal.

Mareš, M. (2005) 'Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa', in: J. Malíř and P. Marek *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu. Díl II. 1938–2004*, Brno: Doplněk, pp. 1593–1604.

Matušková, A. (2010) 'Volební kampaně', in: S. Balík et al. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010*, Brno: CDK pp. 99-118.

Mladá fronta Dnes, 8/2/2010, 7/5/2010, 5/10/2013.

Mudde, C. (2007) *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

Okamura, T. (2011) *Umění vládnout*, Praha: Fragment.

Okamura, T. (2013a) *Chtějme demokracii – chtějme konec korupčního politického systému* (<http://okamura.blog.idnes.cz/c/317420/Chtejme-demokracii-chtejme-konec-korupcniho-politickeho-systemu.html>).

Okamura, T. (2013b) "Novoroční projev" Tomia Okamury (<http://okamura.blog.idnes.cz/c/389928/Novorocni-projev-Tomia-Okamury-2014.html>).

Okamura, T. (2013c) *Proč chtít skutečnou demokracii* (<http://okamura.blog.idnes.cz/c/338639/Proc-chtit-skutecnou-demokracii.html>).

Okamura, T. (2013d) *Bud'me politicky nekorektní!* (<http://okamura.blog.idnes.cz/c/177377/Budme-politicky-nekorektni.html>).

Okamura, T. (2013e) *Jednoduché recepty na rasismus existují*, (<http://okamura.blog.idnes.cz/c/210534/Jednoduche-recepty-na-rasismus-existuji.html>).

Pokorný, J. (2010) *John už si diktuje vládní podmínky*, Mladá fronta Dnes, 5/5/2010.

Právo (2009) *John: Doufám, že voliči nebudou "blbá telata", která si vyberou svého řezníka*. 12/10/2009.

Prima TV (2009) *Nedělní partie*. 25/10/2009.

Sládek, M. (1992) *...a tak to vidím já*. Electronic document.

Sládek, M. (1996) *Právě váš hlas rozhodne!* Electronic document.

Úsvit. 2013a. *Radim Fiala: Chystají podraz na živnostníky*. (<http://www.hnutiusvit.cz/tiskove-zpravy/radim-fiala-chystaji-podraz-na-zivnostniky/>).

Úsvit. 2013b. *Nemakačenka, paraziti a podvodníci – svět kolem nás*. (<http://www.hnutiusvit.cz/blog/nemakacenska-paraziti-a-podvodnici-svet-kolem-nas>).

Úsvit. 2013c. *Program hnutí*. (<http://www.hnutiusvit.cz/program-hnuti/>).

Úsvit. 2013d. *Konec zvyšování daní, práce a příležitost* (<http://www.hnutiusvit.cz/blog/konec-zvysovani-dani-prace-a-prilezitost/>).

Věci veřejné. The journal of the Public Affairs Party (April 2009 – February 2012)

Volby.cz (<http://volby.cz>)

VV. 2009a. „*Nejdůležitější je omezit dopady krize na každého z nás,*“ *tvrdí Radek John.* (<http://www.veciverejne.cz/domaci-politika/clanky/nejdulezitejsi-je-omezit-dopady-krize-na-kazdeho-z-nas-tvrdi-rad.html>).

VV (2009b) *Stanovy strany Věci veřejné*, printed document.

VV. 2009c. *Hrozí ČR státní bankrot.* (<http://www.veciverejne.cz/ekonomika/clanky/hrozi-cr-statni-bankrot.html>).

VV (2010a) *Politický program*, printed document.

VV (2010b) *Volební spot s kandidáty Věcí veřejných.* Youtube. [/https://www.youtube.com/watch?v=w8pHuO4WXY](https://www.youtube.com/watch?v=w8pHuO4WXY) (accessed 15 March 2014).

VV. 2012. *Výsledky referend* (<http://www.veciverejne.cz/vysledky-referend.html>).